

חקר עמנו

(המכון לחקר הפסיכולוגיה של העם היהודי בזמננו
בארץ ובתפוצות)

ע"ש פרופ' אריה טרסקובר

לשכה בני-ברית, חל-אניב

קליטת עולי אתיופיה בעיות ופתרונות

מאת

יוסף בן ברית

ראשי פרקים

- א. הדת, התרבות, המנהגים והמוסכמות בחברה של ביהא-ישראל כאתיופיה.
- ב. מפגשי יהודים פלשים עם יהודי מצרים, א"י ואירופה בעבר הרחוק.
- ג. שאלות, תהיות ופסקי הלכה קדומים, עליהם מתבססת כיום שתי גישות הלכתיות.
- ד. המפגש של עולי אתיופיה עם המציאות הישראלית כיום: יהדות רבנית מחד, חילונית מאידך. ומכאן המשבר התרבותי והדתי במפגש עם העולם הישראלי הדו-כיווני המנוגד.
- ה. קליטה נכונה כיצד? בהשתתפותו של עובד קליטה מעולי אתיופיה מר אסי אסמרה.

לבטים רגשיים של אתיופים בקליטתם - היבט פסיכולוגי-חינוכי

מאת

חנה סימון

ראשי פרקים

- א. מעבר מתרבות אוראלית של חורה בעל-פה והקניית ידע בדרך המסורתית של "ושיננתם לבנך" לדרישות התרבות המערבית.
  - ב. הדמוקרטיה כערך במערב מול חפיסה היררכית פטריארכלית.
  - ג. גישה מדעית-אובייקטיבית לעומת רוחניות ואמונה.
- איפוק, ריסון ושליטה ברגש מול פתיחות וביטוי חופשי של רגשות.

הוצאת "המכון לחקר עמנו"

קליטה גולי אתיופיה בעיות ופתרונות

מרצה

יוסף בן ברית

-

לבטים רגשיים של אתיופים בקליטתם - היבט פסיכולוגי-חינוכי

מרצה

חיה סימון

-

כל הזכויות שמורות ל"מכון לחקר עמנו"

©

חברי המערכת

אלכסנדר מנור

ד"ר אריה בן-יוסף

העורכת הראשית -

ד"ר מרים רייטר-צדק

כתובת: מעלה הצופים 8
רמת-גן, 52488
טלפון: 03-6722752
ישראל

על המצאה יוסף בן בריית

נולד בקהילת אה"ו (=אלטונה-המבורג-ונדסבק). קדמוניו מאנוסי פורטוגל, אשר נמלטו מן האיננוס בראשית המאה ה' 17 לאמסטרדם והמבורג וחזרו שם ליהדות גלויה תוך השתתפות פעילה ביסוד קהילות חדשות שם ובאמדרן וגלוקשטאדט. במחקר מקיף שיחזר ההסטוריה של משפחות האב והאם, אשר בעבר הפורטוגזי היו בני משפחה אחת. יסודם הקדום יותר הוא בקסטיליה הספרדית. עובדות אלה הצליח לפענח בעיון רב-שנתי בארכיונים שונים, במחקרים הסטוריים ובבתי עמין שונים. בעת רדיפות הנאצים הגרמנים עברה משפחתו תלאות השנאה והגירוש שנית. האב ז"ל ניספה במיידנק, אך אמו ואחיו זכו להשרד ולהגיע לארץ כל אחד בנפרד וכבנות כאן משפחות ברוכות ילדים. הוא עצמו עלה ארצה מספרד, אליה ברח מצרפת ב 1944.

בארץ עבר המרצה מסלול של חלוציות וחקלאות ואחר כך התמסר לחינוך. היה מורה ומחנך והתמנה למנהל מרכז פדגוגי אזורי בחדרה, אותו הקים מן היסוד וטיפחו במשך 20 שנים, עד שפרש לגמלאות לאחר 35 שנות עבודה חינוכית. כתב ופרסם עשרות מאמרים בתחומי התמחותו בתחום: בקידום ילדי עולים טעוני טיפוח, בהתמשה לחינוך, באחדות ישראל, בשמות משפחה בעולם היהודי בגלויות ובארץ ישראל ובהסטוריה של הגלויות, תוך שילוב מחקרים שונים וזעות שונות. הלכות ומנהגים שהתפתחו עקב השפעות סביבתיות באזורי העולם היהודי וסיבות השינויים שחלו בכל אזור, וכך הסטוריוגרפיה של תולדות עם ישראל הם בכלל זה. מימי נעוריו ברחבי אירופה המערבית הינו אותו-דידאקט יצירתי. בארץ השתלם בתחומי חינוך והוראה שונים ומרצה בהשתלמויות מורים ובחוגי לימוד ועיון. בעבר הרצה במכון "לחקר עמנו" בנושאי עם ישראל והתפוצות, במטרה לעשות לקירוב הכבבות של בני הגלויות השונות תוך הבנת המשותף- היהודי שלהם. כזו היתה מטרתו בהרצאתו הראשונה שנושאה "גלות ביתא ישראל" אשר בארץ כוש, מאז שלמה המלך ועד למבצע שלמה המופלא, כאשר הובאה שארית הפליטה הזו ארצה. בהרצאה השניה בנושא זה, ינתח ויבהיר את בעיות ההלכה היהודית של ימינו ככפי קבוע יהודי קדום זה, על שתי האסכולות ההלכתיות ועל הקושי הפסיכולוגי של יהודי אתיופיה זהיום לקבל תפיסות אלה, אשר מקורן מאוחר בהרבה מאז שגלו לאפריקה ושמרו על נוהגי היהדות מימי בית ראשון עד לדורות האחרונים, הגם שחזרו בודאי השפעות סביבתיות במרוצת העיתים לתפיסתם. גם החילוניות המבטלת מנהגי אבות יוצרת בלבול והתנגדות. על אלה בהרצאה.

יוסף בן ברית : קליטת עולי אתיופיה - בעיות ופתרונות

המזמנה

לפני שנה הרצאתי כאן על ההסטוריה של ביתא-ישראל באתיופיה ע"פ מחקרים שונים. עתה בא ההמשך המתבקש והוא: קליטת בני העליה הזו, בהתחשב עם תרבותם היהודית היחודית. (המעוניין להכיר עברם ההסטורי, יוכל לקרא על כך בחוברת המכון מס. 3 משנת התשנ"ב)

במלכת הראשון של הרצאתי אגולל לפניכם את הבעייתיות של קליטתם מן ההיבט הדתי-תרבותי של יהדות זו. מה היתה ההתייחסות של קובעי ההלכה בעבר הרחוק במצרים ומאוחר יותר באירופה, עקב מפגשים בודדים עם יחידים מארץ חבש? ומה הו שתי הגישות ההלכתיות כיום כלפיהם, כיהודים לכל דבר במדינת ישראל? מהי בעיית מפגשם עם מציאות ישראלית אשר כוללת לא רק שתי גישות אלה, אלא בנוסף לכך עוד את החילוניות על גווניה השונים, אתה נפגשים בחיי יום-יום? **במלכת השני** אבקש ממר אסי-אספאו אסמרה, עורבד קליטה ורווחה בחדרה, מותיקי העולים מאתיופיה, לפרט את הבעיות היום-יומיות בהן נתקלים העולים בחייהם במדינתנו. אולי יש לו אף הצעות כיצד להיטיב בקליטתם?

אני בדעה, כי אם מדברים על קליטה נכונה, יש קודם-ככל להכיר את הנקלטים, מי הם, מאין באו ומהי תרבותם הכללית ומה מנהגייהם? כי איך אפשרית קליטה נכונה, אם מתעלמים מן המטען המנטלי של הבאים? לא צריכה להיות קליטה שטנדרתית לכל סוגי העולים. זאת היינו צריכים לכמוד מקליטתם של עולי שנות החמישים, פרט לעובדה השונה אז, בהיות המדינה עניה באמצעים בהרבה מהיום. העליה זהיום מאתיופיה באה מסביבה שונה לגמרי, ממה שידענו בעבר. לא מסביבה אירופית-נוצרית או א-תאיסטית, לא מסביבה אסיאנית או צפון אפריקאית-מוסלמית עם השפעות קולוניאליות בחלק מארצות הגלות, אלא מאפריקה עם תרבות סביבתית נוצרית-קופטית בעבר ומשטר מרקסיסטי לאחרונה. בו-זמנית התרבות היהודית של העולים היא העתיקה ביותר שנשמרה עוד מימי הבית הראשון. דוד המלך ושלמה בנו ידעו יהדות כזו, בלי כמה השפעות נוצריות מאוחרות, אך גם ללא כל פרטי ההלכה המתפתחת מעזרא הסופר ואנשי הכנסת הגדולה בראשית הבית השני, דרך זוגות האבות, הסנהדרין, התנאים, האמוראים, הגאונים ופוסקים יותר מאוחרים לדורותיהם, אם במרחב הספרדי ואם באשכנזי, לארצותיהם וקהילותיהם. - אוסיף כאן פרט מבהיר את ניתוקם הקדום מעם ישראל, שלמדתי אחרי הרצאתי ההסטורית לפני שנה: בספר ד"ה ד-ח, אין איזכור לבני **י** (וזבולון) ברשימות היחוס של שבי ציון. מיוצגים בהם אחד עשרה שבטים, אפרים ומנשה כשניים בנפרד. (משבטי ממלכת ישראל, שהוגלו מוקדם יותר ע"י אשור, חזרו אם כן גם מהם.) עובדה קדומה זו מראשית ימי הבית השני תומכת כמוכן במסורת העתיקה, כי כבר בימי הבית הראשון ירדו מבני שבט דן למצרים והתישבו בכוש. (ראה הרצאתי הראשונה, "ההסטוריה של ביתא-ישראל אשר באתיופיה").

א. הדת, התרבות, המנהגים והמוסכמות בחברה של ביתא-ישראל מאתיופיה.

יהדותם היא יהדות "האורית", דהיינו "אוריתא" או התורה, הנביאים והכתובים. כן יש להם כמה ספרי קודש חיצוניים. צרתם היא, שעם דיכוי והרס עצמאותם האוטונומית-שלטונית ודתית בשנת 1624, הושמדו כל כתבי הקודש המקוריים או הוחרמו בחלקם, (יש סיכוי שיתגלו במנזרים ובכנסיות הקופטיות בעתיד!) ומאז הקייסים הם שומרי משמרת המסורת בשפת "געז", שפת קודש אתיופית עתיקה, אחת מן השפות השמיות הדרומיות העתיקות והיא קרובה לערבית עתיקה. (אבן-שושן) רוב העם בריכוזים הכפריים קבל את מרות הקייסים מבחינה דתית, התנהגותית וחברתית. בערים שם, ועם עלייתם ארצה אבדה להם ההדרכה המסורתית המחויבת הזו, וזו בעיה ראשונה, הגם שכזו נודעה גם בקליטת עליות פטריארכליות קודמות. בקהילותיהם באתיופיה לא היו היהודים מוכנים לקבל כל שינוי מבחוז, מנסיונם

מתרמיות מסיונריות, גם אם השינוי הוצע מגורמים יהודיים מהוג' לארצם. נוהגם זה דומה לגישה החידית "שאינו חדש מן התורה!" בעבר' היו' שהחשיבו אותם עקב זאת לקראים. אך דעה זו הופרכה כליל כאשר התברר, שנימי הקראות נותקו מזמן ממרכזי היהדות. במצוקות העיתים שינו החכמים הרבניים למעשה גופי תורה, כמו בעניני חקלאות, מסחר, אישות ועוד, כאשר "רוב הציבור לא היה יכול לעמוד בהם", הו' הסתמכות על סמכות בית דין לפסוק ע"פ המסורה בעל-פה, ברוב דעות, "... כי לא בשמים היא..." ו... "ככל אשר יורו"..." כך שאם לא הגיעו הלכות מחדשות ומשנות את ההוראות המקוריות של התורה שבכתב אל שבט נידח זה, לזכותם צריך להחשב, ששמרו על הכתוב בקפדנות רבה, על אף החומרה שבקיום מצוות ככתבם. זאת היהודית שבידם, הינה איפה מקורית-תורתית עתיקה, בתוספת של השפעות זרות! זה אינו שונה ממה שקיים בקהילות ישראל לגליונותיהם, בכל אתר ואתר. (עובדה זו מתבטאת במנגינות שונות של קריאת התורה, במנהגי מאכל ומשתה, בלבוש של קדושה, בשמחה ובאבל ואף בהלכות כשרות מפורשות, השונות מקבוצת גלות אחת לקבוצת גלות אחרת. הדברים בולטים, אם משווים הלכות הקבוצה הספרדית, שהשתרעה מצפון אפריקה ועד לאפגניסטן - זו קבוצת היהדות במרחב האסלמי-, להלכות הקבוצה האשכנזית, שהשתרעה מדרום-מערבה של אירופה למזרח-הייתה במרחב הנוצרי. אין להכחיש את שוני מנהגי הקבוצות, עקב השפעות סביבתיות עליהן. לדוגמה בלבד, מאכלי פסח כשרים מכל חשש של חמץ אצל הספרדים, אשר תקנות באשכנז של המאה ה-13-14 הרחיבו את האיסור עליהם, מחשש של תערובת ועוד. ההלכה האשכנזית מתמירה בד"כ לעומת הספרדית, כי הנצרות הכובשנית יותר, גרמה ליתר הסתגרות והחמרה כשם שמירה והצלה, מאשר האסלם שהיה לרוב יותר נוח ליהדות, יחסית כמו בן). יהדות אתיופיה היתה במצב של היהדות האשכנזית, עקב לתצי השליטים האתיופיים-הנוצריים מתחילה, והמסיונרים האנגליקניים ואחרים מאוחר יותר. מכאן עקשנותם של חלק מן הקייסים עתה, לעמוד על המשמר עצמאותם הדתית (זכות הקידושין למשל), בו בזמן שהלק אחר מניניהם גורס קבלת היהדות הארץ-ישראלית, ורוב הצעירים הם בד"כ עם האחרונים, כי דוצים להשתלב. לסיכום: דתם הינה יהודית-מקורית, ועליה שמרו בחירוף נפש ממש, נגד המצרים באונס או בפיתוי, כמו בספרד לפני 800 שנה. גם התהוות הפלש-מורה במאה השנים האחרונות דומה לאנוסי-ספרד בין השנים 1391-1492. אך זה לא נושא הראיתי.

- לא ניתן במסגרת זו לפרט את נוהגי האמונה והדת של ביתא-ישראל. הם לוקטו במחקרים שונים. אני למדתי אותם מספריהם של: (1) הרב דוד שלוש מנחניה, המורשה להשיאם בשם הרבנות הראשית. (2) הרב מנחם ולדמן, מומחה בחקר עדה זו. (3) הרב יוסף הדנה, מעולי אתיופיה ומרסמר לרבנות הלכתית. (4) פרסום של האגף לתרבות תורנית של משרד החינוך. (5) ומפי זקני העדה בחדרה ובמיוחד מפי בנימין יצחק, שוחט, בנו של מורה יהודי באתיופיה, כיום בחדרה, המקפיד לנהוג באמונה על פי מנהגיהם. ממנו אף למדתי דיני השחיטה הנהוגים בביתא-ישראל.

- ספריהם של המחברים הנזכרים לעיל הם ע"פ סדר איזכורם:
- (1) נדחי ישראל יקבץ - על יהודי חבש, משנת ה'תשמ"ח. הוצ. הרב שלוש
  - (2) מעבר לנהרי כוש - יהודי אתיופיה והעם היהודי, הוצ. מ. הבטחון { 1989 }
  - מאתיופיה לירושלים, יהודי אתיופ" בעת החדשה { 1991 }
  - (3) מנהגי העדה לעדת יהודי אתיופיה, בעברית ואמהרית. הוצ. הרב הדנה
  - (4) מקראי יהדות לעדה ולמשפחה, בית-ישראל באתיופיה, התשמ"ד. מ. החינוך

יצוין, כי הרב דוד שלוש, רבה הראשי של נתניה פסק לאור מחקריו ההלכתיים, "כי יהודי אתיופיה דהיום הם יהודים לכל דבר וענין (בקביעה זו תמימי זעים רוב הפוסקים דהיום, גם חלק מן המחמירים) ואין להטיל חומרות או דינים מיוחדים על קיבוץ יהודי זה שהיה נידח באפריקה, בהתקצו מחדש בתוכנו". אך מתוך רצון למנוע בעתיד בעיות של נישואים עם בני קהילות אחרות, נקבע הנוסח ההלכתי אשר מטעה רבים: "גיוור לחומרה". ראוי היה לאמר טענה לחומרה, כי יהודי לכל דבר אינו

נאצך לגיור כלל. המונח לחומרה מתיחס למחמירים, לא אליהם! לכן היה צריך להאמר טיהור למען המחמירים. בהכירי את החומרה בה נהגו גייתא-ישראל בטומאת גויים באתיופיה, (גבר יהודי שהזר ממשא מסחרי בין כפרי הגויים, לא נכנס לכפרו היהודי ללא טבילה בנהר הקרוב קודם!) היו טובלים מאהבה בים, בנבואם ארצה. כדי להסיר טומאת הגויים מעצמם, בנבואם אל ארץ הקודש ירושלים. אך לא במקוה טהרה, כפי שדרשו מהם, כי זו היתה דרך הכנסיה באתיופיה להטבילם, ולנצר את החלשים. מכאן שאי-ידיעת מנהגיהם גרמה לעלבון להם, ולקלקול קליפתם. הרב שלוש שהבין ללבם, ידע לנהוג בדרך המקובלת עליהם והמובנת להם, והמתיימה להלכה גם של המחמירים. מוצע לחתן ולכללה לטבול לטהרת הנישואים בים, ושכונם על ישראל !

הרב שלוש מציון "את תכונותיהם הטיפוסיות של כלל היהודים אצל יהודי חבשה. ביישנים, להמנים, גומלי חסדים". הרב מעלה על נס "את הכבוד והקדושה בה מתיחסים הם לאורית (התורה), שהוא שריד אחרון של ספרי הקודש, שכל האחרים נשדדו מהם." כל החוקרים יודעים זאת וגם הכרוניקות המלכותיות-נוצריות-חבשיות כותבות על כך. "שמירת עקרי המצוות, כגון שבת ומועדי ישראל של התורה, כשרות המאכלים, טהרת המשפחה, שלא מחתנים בעריות (ואוסיף, כי בדיקת קרבת משפחה לנישואין נבדקת אצלם אחרת דורות מספר, לפני שידוך בני זוג), הם-הם עקרי המצוות שלנו. מה שלא ידוע להם, הן מצוות מאוחרות יותר דרבנו, מפני ניתוקם מאומתנו של ימי סוף בית שני ולאחריו. מנהגי השמחה והאבל הנהוגים אצלם, קרובים לאלה הנהוגים אצל יהודי המזרח. תפילתם וצפיתם לתשועת עם ישראל וירושלים, היא אותה תפילה וצפיה של כל עם ישראל בכל הדורות והתפוצות."

יש להם תפילות מלאות יראת אלוהים, שנקרא "אדוני" בעברית, ודן יפיתות. ברצוני לתת דוגמאות מעטות מן הידוע לי מתשאלים אישיים, אך לא ממחקרים. השחיטה: אוכלים רק משחיטת הקייס שלהם, כאשר היו נוכחים וראו, או שידועים מעד ראשה לירושלים (כנראה כזכר לקרבנות במקדש). הם לא ניתקו עצמם מירושלים אפילו בענין אכילת בשר של שחיטה רגילה, דבר שלא קיים אצל המחמירים בינינו, לא בשחיטת הרבנות, ולא של הבד"ץ וכדומה. זכר ירושלים עמוק וחזק ביותר. לפני השחיטה מברך השוחט 10 ברכות, מציטטים מן התורה הקשורים לענין. כיסוי הדם בגומה שהוכנה תחת מקום השחיטה. בדיקת שלמות הריאה כמו אצלנו. מנקרים את גיד הנשה וחלב העליה בצאן. (הם מנקרים גם בעופות !)

הכשרת הבשר לאחר השחיטה דומה לשלנו, בתוספה אחת: חורצים את הבשר בחיתוכים צפופים לפני ההמלחה, להוצאת כל דם בהקפדה. ההמלחה בכלי עם מים ומלח, ואח"כ שטיפה במים. אין אוכלים תוצרת חלב כל אותו יום שנאכל בשר מקודם.

בפסח לא מותרים למחרת מבשר בהמה שנשחטה בו ביום, אלא שורפים הנוחר בערב. דוגמאות מן השדני אצלם: ענין הנזירים שנבדלים מן הקהל ונחשבים לקדושים. זו לדעתי השפעה סביבתית לקוחה מן הנצרות. אך גם בינינו יש השפעות נוצריות כסימני אדיקות יתירה, כמו גילוח ראש הכלה הנישאה, (בדומה לנזירות הקטוליות) לאחר החופה, מטעמי צניעות לעתיד, אצל קהילות חרדיות מסוימות.

מילת הילד הזכר ביום השמיני כמו אצלנו, בהנדל אחד: אם היום השמיני חל בשבת, מלים במוצאי שבת. הנימוק לא הוסבר לי, אך הבנתי מהכירי את הלך מחשבת היהדות שלהם, כי שבת ושמירתה נקבעו עם תום הבריאה, ומקומה בתורה לפני אברהם אבינו וציווי המילה שלו ושל זרעו אחריו. מכאן שמילה לא יכולה להקדים, בלשוננו "לדחות את השבת". ואולי היתה הסיבה, כי המהלך נטמא מדם הגרית, דבר אסור בגלל קדושת השבת. מאותה סיבה כנראה, קיים אצלם איסור חיי אישות בשבת, בניגוד למקובל על ההלכה המאוחרת אצלנו, שאנו לא מצווים על טומאת מימי בית המקדש. או אולי הסיבה נעוצה בהשפעה נוצרית-נזירית, הפוסלת חיי אישות מטעמי קדושה? תפיסה זאת מנוגדת לדעת היהדות הנורמטיבית, בה מקדשים את הנישואין הכשרים ! מילת בנות, שהיתה נהוגה בעבר בחבש, לא היתה מצוה דתית-יהודית דוקא, ולא היתה

קבועה בזמן מסוים. היה זה מנהג מועתק מן המוסר הסביבתי-החברתי-הכללי. מטרתו למנוע יציאה לתרבות רעה של בת מתבגרת, מתוך דחף מיני, לפני שנמצא לה שידוך מתאים. (בדומה לגילוח שיער הראש של הנשואה הטרייה החרדית, שהוזכר לעיל.) לעתים המהלכות הן נשים, בהסתמך על ציפורה אשת משה. המהלכות זקוקה לטהרה מטומאת הדם, שהיא המורה אצלם ככתוב בתורה, גם אצל אשה נידה ויולדת. בשבת אין אוכלים מזון חם, כי אין שומרים אש מיום השישי. כך גם אין שומרים אור מערב שבת, פרט לנרות השבת בעשיות, עד שהם כבים מאליהם. אנו חייבים להיות מודעים לעובדה ההסטורית, כי ההלכה הפסוקה כיום, התגבשה אחרי חורבן הבית השני, על ידי התנאים בא"י והאמוראים בגלות בכל. בהרבה תחומים, ההלכה הקלה לעומת מצוות התורה, כגון בעניני טומאה וטהרה לאחר לידת בנים ובנות. יהודי אתיופיה שמרו עד לאחרונה על 40 יום של איסור אישות לאחר לידת בן ועל 80 יום לאחר לידת בת. (ראה פרשת "תזריע", ויקרא-י"ב, א-ו.) באשר לקידושין, לא הגיעה אליהם הנוסחה הבבלית-ארמית של הכתובה, ולא האמירה ההלכתית המחויבת בלשון הקודש "הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל" בלעדיה אין הנישואין מקודשים ע"פ ההלכה בכל מקום בעולם היהודי. כמוכן זו בעיה של שוני אצלם, ומכאן הספקות זהיום בענין זה ודמיהם. (המשנה והתלמוד ובודאי פסיקות מאוחרות לא הגיעו אליהם כלל, עקב ניתוקם הגיאוגרפי, כאמור.) מפאת קוצר היריעה, לא אוכל לצערי ממש, לפרט יותר על קיום המצוות והמנהגים. פרט כאלה קיימים מוסכמות חרבותיות-חברתיות בקהילותיהם, של כבוד להורים, למכוננים אחרים, של חינוך למשמעת עצמית מרובה ביותר. הלואי ולא יאבדו כאן את החשובות והטובות, ברצותם להדמות לחברה הישראלית, בכי להבחין בין טוב ורואי לבין הקל-הקלוקל הנהוג בציבורים מסוימים, לצער כל שוחרי תרבות ורמה. לצערנו איבדו בעבר הורי עולי שנות החמישים את הסמכות המסורתית-תרבותית על בניהם ובנותיהם, והשבר גדול, בחלקו עד היום.

ב. מעגשים עם יהודים פלשים במצרים, ארץ ישראל, איטליה ואירופה בעבר החדש.
ממתי, אחרי נביאינו, ועוד מאוחר יותר אחרי אמוראי ארץ ישראל ובכל דור שני ורביעי (אותם ציטטתי בהרצאתי הקודמת), ממתי שוב נודע על קיום שכט מבני-ישראל כנידחים בארץ כוש? בגלויות הספרדיות והאשכנזיות ובמשך מאות בשנים נשכחה גלות זו, שהוזכרה עוד ע"י ראש גלות בבבל, מר זוטרא. (520-500 לספ"הנ") ידועות מפליאות כל שומע יהודי, הובאו על ידי אלרד הדני בשנת 883 לספ"ה לנמרוקו, איטליה, ספרד ובבל. הוא סיפר שהוא צאצא משבט דן, כמו יתר אחיו בחבש. ושוב ירד המסך על גלות זו. אך עקבותיו נכרים בהלכה לגביהם, מאז עדויותיו. באמצע המאה ה-16, בתקופה של מלחמות עזות בין הנגוסים הנוצריים בחבש, לבין מלכי ביתא-ישראל, הובאו מספר שבויים מעדה זו למצרים. כאשר נודע דבר יהדותם לקהילת מצרים, אשר מנהיגה היה החכם הספרדי הראב"ד רבי דוד בר זמרא=הרדב"ז ששפט את ישראל במצרים 40 שנה, (חיבר 3000 תשובות לשאלות, פרושים לרמב"ם, פירוש לשיר השירים וספר טעמי המצוות בשם "מצוות דוד", מתלמידיו היה האר"י הקדוש, ואשר הוא בעצמו לאחר תום כהונתו חי עוד 20 שנה בירושלים ובצפת, הוא גם ביטל את מנין השטרות שהונהג בישראל מאז כיבוש א"י ע"י היוונים) הובאה שאלת יהדותם ומצוות פזיון-שבויים לגביהם להכריעו. הוא זה שפסק שיש חובת הפדיון על כולל קהילת מצרים, ופירט בענין שבוייה שנפדתה, מה דין בנה שנולד מן הפודה אותה, יהודי כמוכן, היווה עגונה ע"פ דבריה, כי בעלה נהרג במלחמה והיא נשבתה. באין עדות מסעיית, פסק הרדב"ד על אף החומרה, כי בנה ממזר, ונישואיו בעתיד יתכנו רק עם גיורת מבנות הגויים.
כן פסק הרדב"ז בחיוב בענין שחרור עבד עברי מן הפלשה, כהלכה היהודית כלפיו. השאלה היתה, אם אדונו היהודי חייב לשחררו עם תום השנה הששית, והוא חויב. מאז קיימת הפסיקה הבסיסית לדורות, כי בני ביתא-ישראל, או הפלשים כפי שכוננו אז ע"י החבשים הנוצרים, הם יהודים לכל דבר. החבשים הנוצרים בודאי ראו בהם

יהודים, זרים, חסרי זכויות לאדמה=פלשים. אך יש לדעת כיום, כי הרדכיז היה בספק לגבי קידושיהם וגיטריהם ובאשר לגיוריהם נון הגויים אשר בקרבם. לא היו לו אז אפשרויות מחקר, אלא מה שהיה ידוע מפסיקות קודמות עקב עדויות אלדו הדני. כמוהו פסק אחריו תלמידו הגאון רבי יעקב קאסטרו, וכך התפשטה הפסיקה לא"י, ולאיטליה במאה זו ולאחריה. אך לא נוצר קשר ממשי נוסף עם יהודי חבש, וגם לא התבצעה פסיקה זו הלכה למעשה במשך יותר מארבע מאות שנים.

ג. שאלות מהינות ופסקי הלכה קדומים עליהם מתקיימת כיום שתי גישות הלכתיות.

רק בסוף המאה הקודמת דיותר בראשית המאה הנוכחית עלתה שאלת יהדותם על הפרק. היו תומכים בחובת היהדות העולמית לחזקם, לעודדם, לכמדם, לגאלם נון הבידוד ומן השמד שהופעל עליהם על ידי מסיונרים אנגליקנים ואחרים. אלה הפיצו את הידיעה פרי "מחקריהם המדעיים", כי מדובר בשבט האפריקאי המקומי "אגאו", אשר בעבר הרחוק הלוט בערפל קבל השפעה יהודית מסוימת, ומכאן מנהגים אשר מקורם ביהדות שהובאה אליהם. ידיעה "מדעית" זו, שהייתה כמוזן אינטרסני-טית ומפתה להרחיק מהם את יהודי אירופה שהתענינו, במטרה להצילם ליהדות. ואמנם, ידיעה זו גרמה לנטישת הרעיון להתחבר אליו ולחברם אלינו. מאז חלה התדרדרות בכוחם להתנגד לפיתוי השכנוע של המסיונרים, והפלש-מורה הם עדות לזרע פורענות המסיון והשמד. אלה שעמדו בגבורת נפש יהודית טיפוסית על יחודם היהודי ונפשם במשך עוד 3-4 דורות רצופים, הם ובניהם עמנו היו על חלקם של גדולי ארץ ישראל שלפני מדינת ישראל, תמכו בהצלחת ליהדות, אך חששו להעלותם ליצור, בגלל הדעה שנשתלחה בעולם הנוצרי במיוחד, שאינם יהודים כלל, ובחששם ליצור בעיה אנטי-שמית חדשה בגלויות. אך סביר להניח שחששו גם לא פחות שבעיות של התערות-התערבות בקהל ישראל, עקב צבע עורם השונה ומנהגיהם השונים כ"כ בתחומי החיים הכלליים והיהודיים. חשש זה גרם לעוד התנצרויות, בגלל אובדן כל תקוה לעתיד, של הנעזבים בבדידותם ולעונויים.

(בתורה-במדבר כ"ו, מ"ב כתוב: וזבני דן לשוחמי, משפחת השוחמי...! להבנתי כבר אז היה שבט זה שחום-עור, היותם מבלהה אשת יעקב, כנראה בעלת גנים תורשתיים אלה) מספרו של הרב מנחם וקדמן אני לומד, כי כ 20 חכמים זרובנים מיהדות אירופה וארץ ישראל, הספרדים, האיטלקים והאשכנזים כמוזן את סוגיית הפלשים ויהדותם. 16 תמכו ו 4 התנגדו לקבלם כיהודים, כל אחד על פי המקורות שעמדו לרשותו. 47 רבנים והוגי דעות דתיים במדינת ישראל הכריזו על תמיכתם להעלותם ארצה לכא תנאים בשנת 1985. תקצר היריעה למנות את שמותיהם במסגרת זו.

אישיות אחת חייבת להיות מוזכרת, היותה כעין הרצל לגביהם והיא: ר"י יעקב פייטקוביץ ז"ל, 1881-1955, שהודות לפעילותו המתמדת הוכרו כשייכים אלינו. הרבנות הראשית לישראל תמכה בכך, אך קבעה, לשם מניעת בעיות בעתיד, כלכלי ה"גיוור לחומרה", אשר לא הובנו אל נכון ופורשו כאילו לא יהודים הם, כי הרי נדרש "גיוור" ועוד "לחומרה". כאמור לעיל לא הוסברה הנוסחה ההלכתית לעולים עצמם, כפי שהבדלתי לעיל בפרק א. אך אין להתרעם על רבני ישראל יותר מאשר על שופטים. שני סוגי פוסקים אלה נסמכים יותר על פסיקות כתובות מאשר על דעות ורצונות הכב. הגם שההלכה נוחה יותר לשינוי ע"פ נסיבות, מאשר חוקים. בתוך כלל המחקרים והדיונים הועלתה שאלת קידושיהם, גיטריהם וגיוריהם, וכיצד לקבל או לא לקבל את השוני שקיים באלה, כי הרי הלכות זרבנן של סוף בית שני יבנה וחכמיה, בבבל וגאוניה והמאוחרים אחריהם, לא הגיעו ולא הונהגו אצלם! **קבדושניב**: התברר כי קיימים "תנאים וקניין" לפני עדים שלא מן המשפחה, ולפני עם ועדה, תוך החתמתם ע"י הקייס המקדש והעדים, תוך הסכמת הורי שני הצדדים. מכאן שקידושיהם הם קידושין להלכה.

גיבדושניב: בשיחותי עם זקני העדה בחדרה הובהר לי, כי הם נוהגים בהחלט לתת כתב כריתות בידי האשה המגורשת, ככתוב בתורת משה, והם תמרו על שאלתי. "הוריה לא יתנו לה לעזוב את בית הבעל המגרש, כי כיצד תוכל להנשא שנית?"

אני מתפלל ותורה על הפוסקים מאז ומהיום שכנראה לא נודע להם זאת וגם על המחקרים שכותבים רק, כי כסימן לגירושין קורעים בנכחות הקיים והמשפחות של המתגרשים, כתב התנאים והקניין. מדוע לא מוזכר הגש הכתוב ?

גיבורים: כנראה התגבור מגובי הא"ט בימים הטובים של מלכויות ביתא-ישראל האוטונומיות, כפי שזה קרה ליהודים בשושן, ככתוב במגילת אסתר: "ורבים מעמי הארץ מתיידיים, כי נפל פחד מרדכי עליהם". השאלה היא, האם מגוייריהם גויירו ע"פ ההלכה ? והאם כל בני העדה הם יהודים ממקור יהודי, או חלקם בני מגויירים שלא גויירו כהלכה ? אם מדובר היום על "גיוור לחומרה", הכוונה הינה לגבי אלה מביניהם שלא גויירו באתיורפיה על פי ההלכה היהודית הנורמטיבית או נכון יותר צאצאיהם של אלה, שספק הוא, אם ניתן כיום להכירם ככאלה. על פי דברי הקייסים, הם יודעים בדיוק את יוחסי כל המשפחות שהיו תחת מנהיגותם הדתית, ובעזרתם ניתן לברר היטב את היוחסין. בכל מקרה עלינו להבין, כי על כך כותב הרב ד. שלוש בסוף דיונו ההלכתי, כתשובה למחמירים: "...ומלכי רבנו שילמדו קורותיהם ומנהגיהם, ואז לא יחטטו אחרי חששות וחומרות ויטמכו על גדולי הפוסקים שקבעו שהם יהודים ללא חשש של גיבורת... והאמת כבד מאוד ולכו נושאיו מעטים".

ד. המיגוש של עולי אתיופיה עם המיאנות הישראלית ליום: יהדות רבנית מחוץ לארץ
מלכת שתי גישות שונות, עולם חילוני ואף אנטי-דתי מאידך. במה יבחרו ?

אך חייבים להדגיש ולציין, כי :
המחמירים לקבלם רק בתנאי טבילה וקבלת עול התורה בהצהרה, (הטפת טיפת דם לחומרה לא נדרשת יותר ברבנות הממלכתית הישראלית, אחרי השתכנעות מזקני העדה, שהאירו באור נכון מנהגי ברית-המילה שנוהגים אצלם ע"פ התורה מאז ומתמיד, לא כנוהג אתיופוי כללי, אלא יהודי מיוחד) והכוונה לרבנים הממלכתיים, דורשים זאת לטובת נישואין בין-קהילתיים בעתיד, שלא יוכל להתנגד מי מהורי זוגות מעורבים בעתיד, בטענה כי בן ובת הזוג מיוצאי אתיופיה אינו יהודי כשר. יצוין עוד, כי ראשוני העולים לצני מבצע משה, ואלה ממחוז הצפוני סיגרי על קייסים, והם כ 6000 נפש במנין, קבלו את טכס "תידוש הברית", שכלל הטפת דם ברית סמלית, טבילה ללא ברכה וקבלת עול התורה. התסיסה נגד אלה התעוררה בימי פעילי העדה בהברחת יהודי גונדר האמהרית לטוון, ומבצע משה בעקבותיה. הגם שאפשר להבין לרגשות המתקוממים ככך, הבט הוא, שלא ידעו לפרש בתבונה את הבעיה ופתרונה הסמלי, והסיבות שגרמו להציע פתרון זה אחת לתמיד, לעתידם של ילדיהם בתוך כלל-ישראל. הרי ההכרזה ביהדותם הבסיסית לא הועמדה בספק, חוץ מאשר ע"י רבני הישיבות החרדיות, שחתמו על כרוז ב 1985 כדרשם "גיוור לחומרה", הכולל את שלושת המרכיבים, גם הטפת דם ברית מחודשת.
במצב הנוכחי רוב החוגים החרדים אפילו לא מקבלים את ילדי העולים מאתיורפ" כבתי הספר של רשתותיהם הנפרדות, בו בזמן שהחינוך הממ"ד מתמסר להם מאוד. הרבנות הראשית לישראל הוציאה הנחיות לרבנים רושמי הנישואין, שמתפקידן "לסלק כל הספקות ההלכתיים גם של המחמירים, וימנע לעז מכל סוג שהוא, ובמשך הזמן יתמזגו בעם כדרך ההתמזגות של בני הגלויות השונות ללא כל הכול" !
אך עוד כעת, אין לבני הזוג מעולי אתיופיה חופש להנשא בכל רבנות מקומית במקום מגוריהם. זה תלוי לאיזה חוג רבני משתייך רשם הנישואין והרב המקדש. הנושא כואב מבחינה כלל-ישראלית ומכאיב במיוחד לצעירי העדה, הרוצים להנשא ונתקלים בקושי ממשי זה כלא-מבינים. האם בכלל מסבירים להם את הבעיה ? פעילים בפוליטיקה האנטי-דתית-יהודית ניצלו לצערנו את המבוכה, וגרמו מתוך חוסר רגישותם לעתידם כיהודים לכל דבר, לתסיסה בקרבם, נגד הרבנות הממלכתית דוקא. זו רצתה למצא נוסחה אפשרית, לעתידם השלם והבטוח של ילדיהם.
אך גיוור לחומרה לא נדרש מעולי רוסיה, אשר לגבי הקטן ניכר מביניהם יש חשש יותר מסביר שהם אינם מזרע ישראל. ואלה מביניהם שיכולים להוכיח יהדותם

מלידה, רובם לא שמרו על פרט כל-שהוא מיהדותם, אפילו לא מילה. לא מובלט, כי כמעשה מתקיימת בדיקה אישית, אך לא סגורותית-כוללנית, כגבי יהדותו של כל אחד מהם. כאשר התברר לעולי אתיופיה היחס השונה בקליטתם, ועל אף שחוק השבות הוחל עליהם בתמיכת הרבנות ובמלצתה החמה, בחרו להפגין וכשבות נגדה. אל השביתות וההתלככות הצטרפו למרבה האירוניה חלק מן הקייסים שמצאו את עצמם חסרי כח סמכותי לגבי צאן מרעיתם, פה בארץ הקודש ירושלים, אותה פיארו ושימרו את זכרה בנפשות התמימות של בני קהילותיהם בגלות הארוכה ביותר בתולדות הגלויות של עם ישראל! ניתן לדעתי, לשכנעם בדרכי נועם להוסיף דעת-תורה בארץ הקודש ולהסיר חשדם המעיק עליהם דורות, כאילו רוצים להמיר דתם בארץ הקודש. אוסיף כידיעת שומעי, כי חלק מן הקייסים לומדים בבתי מדרש מיוחדים את ההלכה הרבנית והיום, מרצונם החיובי להשחלב בעם ישראל בדרך שתתקבל על היהדות ההלכתית. רוב הנוער וצעירים אשר לא רוצים לאבד את דמוהם המסורתית בעיני הוריהם ובעיני עצמם, לומדים בחינוך הממלכתי-דתי על רמתו ע"פ קניית ראשי הפדגוגיה החינוכית. כדי לא לנשל אוכלוסיה דתית זו מרשיה. לדעתי רצוי לעודד גאווה על ענבים המיוחד, כפי שמקובל כיום ב"מורשת המזרח". בניהם מתגייסים בגאווה לצ.ה.ל., שם הם נחשבים לעילית אנושית, עקב המוטיבציה המפותחת שלהם ועקב המשמעת הטבעית שהם מביאים מבתם וממשפחתם. כושרם הגופני גם הוא מן המפורסמות בתוכנו, והם עולים בשני החודשים על הרבה מבני גילם הישראלים. ניתן לשער כמעט בבטחון, כי קליטת צעירים אלה, על אף הקשיים המיוחדים בהם נתקלים ככל האמור לעיל, תהיה הצלחה מאין כמותה, ותהווה גולת הכותרת לעלייתם המופלאה אף היא, בעיני כל הרואים את נפלאות דור זה ...

- בסוף הרצאתי הקצרה, ברצוני להבהיר לכל התוהים על דרכי ההלכה מאז ומתמיד, ככל הלכתי ידוע על ההבדל של "הלכה מלכתחילה" לבין "ההלכה בדיעבד".

והרוצה להעמיק ולהבין, יבין!
לא אחת הלכה ההלכה אחרי נסיבות חיים חזקות בחיי עם ישראל. שמעתי בענין דומה בחיי, מפני חכם רבני זגול וידוע, שיש דברים "שהזמר יעשה את שלו", והוא דיבר אז על שוני מובהק בין הלכות ומנהגים הנהוגים בקהילות שונות בישראל. שוני זה גרם לפני דור ויותר בעיות של נישואין בין-קהילתיים, היום כבר לא. אמרה ה"זיכה אותנו ואותם בזר מיוחד זה של קיבוץ גלויות, כנבואות נביאינו. לדעתי "הזמר יעשה את שלו", והרבנים יקדשו, היוזגות יקודשו והבעיה תפתר על ידי כח החיים היהודיים ובעתיד הלא רחוק נראה גם נישואים בין יוצאי אתיופיה לבין יוצאי גלויות אחרות, כפי שזה התפתח בין יהודים יוצאי ארצות האסלם וארצות הנצרות, בתחילה לאט, ועתה זה כבר רגיל. היהדות ניצחה, הגלויות נוצחה.

- עכי להדגיש בעיה קשה נוספת, העלוכה לחבל בקליטתם הטובה של צעירי העדה והיא המפגש עם האידיאולוגיה של הנתקות מכל מסורת אבות ומוסר יהודי בסיסי בה ניתקלים על כל צעד ושעל, ברחוב, בתקשורת האלקטרונית ובפרסומת בעתונות. אלה חושפים אותם לאלימות, למתירנות מינית, אחרי שהוריהם זוגלים בהתאפקות רגשית, בנימוסי משמעת ובכבוד לזולת, במיוחד למבוגר. איך יעמדו במשבר התרבותי לתוכו נקלעו ללא הכנה? במה יבחרו כאשר יתבגרו? בתרבות היהדות או בתרבות הגויים המנצנצת אך הרדודה, המרחיקה נוער משורשיה? בתרבות היהדות-עתה נפנה לבעיות חברתיות, מעמדיות וככלכליות בקליטת עולי אתיופיה בינינו.

הבעיות המשניות בקליטת עולי אתיופיה.
אסי אסמרה-עובד קליטה בחדרה: הבעיות המשניות בקליטת עולי אתיופיה כעובד חינוכי-סוציאלי וקהילתי מטעם עיריית חדרה, אני מטפל בבעיות הקליטה של עולי אתיופיה הותיקים יותר, דהיינו מעליית מבצע משה בעקר ואלה שבאו לפניו ואחריו במעט. הנקלטים גרים לאחר קליטתם הראשונית בכמה שכונות של חדרה, בדירות שכורות, כחלק מאוכלוסיה מעורבת מעליות אחרות. אבות משפחה צעירים ורווקים עובדים במפעלים שונים. זקני העדה חיים מביטוח לאומי ואינם

עסוקים. הילדים מפוזרים בבתי ספר ממ"ד בעיר. עד כאן העובדות. לשם הבנת בעיות קליטה יתודיות ליהודי אתיופיה אספר משהו מילדותי ומחיותי את היהדות באתיופיה ואת החינוך אותו ספגתי שם:

גרנו במקומות נידחים, יחסית לעולם ממנו באו עולים אחרים, מאסיה ומאירופה. התחנכנו בחינוך ביתי-משפחתי בלבד, כולו יהדות. לאבותינו לא היה חשובה השכלה אחרת, לכן לא תמכו בהליכת צעירים לערים, כדי ללמוד מקצועות כלליים. להיפך: השמירה על מנהגי הקהילה של ביתא-ישראל היה נר לרגלי כל ההורים. בכפר היהודי-אתיופי כל בית היה פתוח וכשר, לא היו שם דלתות עם מנעולים. כל ילד התקבל בכל סוכת מגורים באהבה, איש לא חשד מרעהו, האימון ביושר אחד עם זכותו היה גדול, כי כולם גדלו על אותם כללי ההתנהגות ועל אותו מוסר. בעיני הורינו היה הכי חשוב שנדע לנהוג כיהודים ומוסר האורית, מפי הקיים. רובם היו עובדי אדמה, לא ידעו קרוא וכתוב ולא עסקו בענינים עיוניים. הנושא החשוב ביותר בחיי היום-יום של בן העדה היה ענין הטהרה והטומאה וכשרות המאכלים. הקפידו מאוד בעניני טומאת הנידה, בענין טומאה שלאחר לידה, בענין טומאת המת, ובהיטהרות לאחר אלה. השבתות והחגים היו ימי קודש ממש, וכולם ספגו את אורית הרצינות וההתייחסות המכובדת כלפי המבוגר מהם. מזרים שבאו לכפרינו נזהרנו מאוד. זקנינו חשדו מנסיונות המסיונרים למשוך אותנו לדתם. זה חרוט בדמנו זה דורות רבים. גם זר יהודי שבא מאירופה היה חשוד בעינינו. לסיכום תיאור זה: יהדותנו הייתה לשד עצמותינו ובשרנו החי. מכאן יובן ההלם בפוגשנו בארץ ישראל נמציאות שונה לגמרי. בזמיוננו הכל היה צריך להיות קרוש כאן. ופתאום הכל חולין, אין כבוד לזקני עדתנו, אין ביטוי כבוד הדדי שלום, יש זלזול בכבוד הזולת, ברכושו, ביושר הדדי. באתיופיה עבד כל גבר בשדה והיה מכובד. הוא זה שיצר את רוב המזון למשפחתו. האשה נהלה את הבית והמשפחה על פי מסורת אמהות. לכן קשתה עליהם והבטלה אפילו לחקופה הקליטה הראשונית. המבוגרים לא ידעו לנצל את אוכפני הלימוד כלל, באין להם הרגלי לימוד. הנשים איבדו את מרכזיותן, כאשר מנעו מן לבשל בבתי המלון. ישנם גברים מבוגרים, אך שכוחם עוד עמם, שלא עובדים פה בארץ זה שנים וכבודם פגוע. יש ונפגעו זיירים על ידי גניבת כל רכושם הדל, כי האימון שהיו רגילים לתת לשכניהם בחו"ל, אינו מתאים למנטליות של עולים אחרים, שבאצותיהם הורגלו לגנוב כדי להתקיים. איש מזקנינו לא יתלונן במשטרה על גניבה מדירתו הלא נעולה, כהרגלנו ממש, כי יהודי לא יתלונן על יהודי אחר לפני השלטונות, כחלק מחברותנו היהודית. הצעירים מסתגלים יותר בקלות ועובדים בכל מפעל שמוצע להם, ומפרינסים את משפחותיהם בשכר המינמלי הניתן להם. הם גם משרתים בצ. ה.ל. יותר קלה קליטתם של אלה, שאוכלסו בבתים ובשיכונים מעורבים, על אף השוני המנטלי, לעומת אלה שהושבו בריכוז של עולי אתיופיה, כך אני מתנסה בעבודתי. קשה מאוד בעיית ההתנסאות של פרטים או קבוצות כלפיו, אם מפני עורנו השחום יותר, אם מפאת תמימותנו, אם בגלל חוסר השכלתנו הכללית. זהו עוול גדול, שאנו מכבדים ואוהבים כל יהודי ככזה, ורוצים שיקבלו אותנו באותה צורה. חשוב לנו שיכירו אותנו על תרבותנו העמוקה. יכירו בנו, יקבלו אותנו כפי שאנו באמת: אוהבי ישראל, אוהבי ארץ ישראל, אוהבי עם ישראל. המנטליות השונה כל-כך וקשיי התקשורת בשפה ובמושגי יסוד של יחס והתנהגות דורשים הבנה ולימוד, ביניהם: הבית המשוחף, התלות בפקידים וממונים, ההוראות בעבודה, הזמן והשעון. לצערי לא יכולתי כי אם לתאר את המצב העגום של חלק מאוכלוסיתנו, בשמעי את הבעיות כעובד סוציאלי. הצעירים יותר והילדים נפגעים פחות, הגם שביטויי השוני מופנים גם כלפיהם, אך עיסוקם וחיי החברה בעבודה ובכית הספר מקילים על קליטתם. מטרת המסר שלי כאן לא תלויה, כי אם הבנה, כי לשם כך הזמנתי על ידי מר בן-ברית, כחי ונושם את הקליטה של עולי אתיופיה זה השנע שנים. גם אם לא הצעתי פתרונות, הרי בתיאור הבעיות העקרויות אולי תרמתי ליתר הבנה.

על המרצה חוה סימון

M.A.
NORTHWESTERN

חוה סימון ילידה ירושלים, בעלת תואר
ביעוץ פסיכולוגי מאוניברסיטת
ארה"ב.

היא חברה ב"אגודת היועצים החינוכיים" בישראל.
מורה לפסיכולוגיה ומרכזת קורס התאמה למורים עולים
בחינוך מיוחד במכללת "שאנן" חיפה.
מפתחה תוכנית "הכנה לחיים" ופיתוח חשיבה מדעית לנוער עולה
מאתיופיה, בכפר הנוער הדתי "נוה עמיאל".

לכטים רגשיים של אתיופים בקליטתם, מתוך היבט פסיכולוגי-חינוכי

ברצוני להקדים ולהציג את הפרמטרים של האוכלוסיה אליה אחיחס בדברי. מדובר באוכלוסיה תלמידים בפנימיה תיכונית דתית הכוללת בני-נוער בגילאים 14-24, כ-80% מהם עולים מאתיופיה. בית-הספר מכשיר אותם במקצועות כטבחנות, מבנאות-מטוסים, פחחות וצבעות וכב'. רוב תלמידינו ילידי כפרים באתיופיה אשר רק בחלקם זכו להכשרה לימודית פורמלית של כיתות יסוד נמוכות בארץ מוצאם. תפקידי במסגרת זו להכין תכנית "הכנה לחיים" בעולם מערבי מתועש, ובפיתוח חשיבה מדעית, במטרה להכניס למפגש עם מוסדות כבנקים, קופת-חולים ובתי-חולים, ומכשירם לעולם העבודה החל ממיומנויות הכנת קורות חיים ועד לראיון לקבלת עבודה.

כמעבר חרבות יהודית-אתיופית לתרבות יהודית-ישראלית, נדרשים העולים להסתגל לנורמות, מוסכמות וערכים המקובלים בחברה בארץ, אך הסותרים לעיתים נורמות וערכים שיחזרו ושימרו את העדה בגולה במשך אלפי שנים.

קשיים שונים בקליטה נובעים מהסתירה הזו, כאשר כל צד מקבל את ערכיו ומוסכמותיו כמובנים מעליהם, דבר הגורם ליצירת אי-הבנות הדדיות, להלן מספר דוגמאות לסתירות וניגודים בין שתי התרבויות:

א. מעבר מתרבות אוראלית של תורה בעל-פה והקניית ידע בדרך המסורתית של "ושיננחם לבנך" על-ידי הקייסים וזקני העם, לדרישות לאיסוף מידע באמצעות כילים מתחכמים המבוססים על מיומנות כרמה גבוהה של קריאה וכתיבה.

ב. חרבות מערבית נמדדת הצלחה ורמת השגים גבוהה בערכים של תארים אקדמיים, וסטטוס מקצועי, חברתי, וחומרי גבוה. התפיסה ההשגית-חזרותית המושחתת על נורמות של מימוש עצמי על בסיס אינדיבידואלי, סותרת נורמה של המסורת האתיופית הדוגלת בערכים של קשרי נאמנות למשפחה המורחבת ולקהילה, לאחריות לצרכים של הכלל, וזאת לפעמים על חשבון קידומו האישי. (עלינו לזכור שהעדה עברה חמורות עמוקות בנושא זה כבר באתיופיה כתוצאה מהמהפכה המרקסיסטית בשנת 1974, ושהחלה לכרסם בתשתית המשפחתית-קהילתית).

ב. הדמוקרטיה כערך במערב מול תפיסה היררכית פטריארכלית. המנהיגות בקרב העדה היתה באופן מסורתי בידי הקייסים וזקני העם, ומשם הועברה מהמשפחה. בארץ אנו גאים בתשתית הדמוקרטית של השלטון, הדוגלת בשוויון זכויות לגברים ונשים ובמתן זכויות סוציאליות ואפשרות חינוך וקידום מקצועי לכל. הכבוד העמוק המופגן כלפי הזקן במסורת האתיופית (כדוגמת הנשיקה לברך הזקן במחווה של כבוד והכנעה) וראיית המבוגר כסמכות עומד בסתירה,

כאשר צעירים. שעלו והתערו בחיי הארץ מוקדם יותר מהוריהם, הופכים למנהיגים בפועל ומדריכים לבני משפחתם המבוגרים, במוסדות, כמשרד הקליטה, משרד הבריאות, ביטוח לאומי, וכיוצ"ב. ההיפוך שבחלות ההורים בידיהם גורם לקונפליקט גם בשינוי החפיסה העצמית של הנוער האחיופי, השואף להגיע לידי עצמאות גבוהה יותר בכל תחומי תפקידיו, אך גם מגביר תחושות של בדידות ואובדן של מקורות אפשריים לתמיכה מהמשפחה המורחבת, המאבדת את כוחה והשפעתה.

ג. גישה מדעית - אובייקטיבית לעומת רוחניות ואמונה.
בחברה המערבית יש חשיבות גבוהה לתפיסה מדעית: הרואה בחשיבה הגיונית מתימטית, בהירה לאיסוף מידע ועובדות מדעיות, תוך התעלמות מרגשות ותפיסות סובייקטיביות וערכים מועדפים. מנסיוני אני ערה לרמת ההבנה העמוקה של חלמידי, גם בנושאים שבהם מטען הידיעות העובדתיות קטן, בהשוואה לאוכלוסית ילידת הארץ. התלמידים מגלים רמת הפשטה גבוהה בתחומים רוחניים, בהבנת דילמות מוסריות, כמשתמע מהדוגמא הכאה: במהלך שעור על מערך קופת-חולים ומבנה כתי-חולים על מחלקותיהם, עסקנו בתאור המתלקה הנוירולוגית, נתוהי מוח ומוות מוחי. התלמידים מיוזמתם העלו טווח השאלות האתיות הקשות לזכותו של החולה למות מחד, והדילמה המוסרית העומדת בפני הרופאים כמתן טיפול רפואי, המאפשר את המשך חייו באורח מכני, המאריך את תהליך המוות הבלתי נמנע, ואף ממשיך את סבלו של החולה מאידך. יכולתם לראות בד בבד את צד החולה, הרופא והמשפחה, וראיתם המורכבת את דילמות מוסריות, מול מידע רפואי חדש, נעשית ברמה שלא הייתה מבישת דיון משפטי או דיון הלכתי-רפואי על הגדרת מוות מוחי. ככלל, בכל נושא המחייב נקיטת עמדה ערכית-מוסרית, מצאתי את חלמידי מעוררים שאלות כדרגת קושי ומופשטות, תוך מודעות לסתירות ולצרכים מנוגדים, המועלים בפני רבנים ושופטים ומנהיגים רוחניים.

ד. איפוק, ריסון ושליטה ברגש, מול פתיחות וביטוי חופשי של רגשות.
העולים מאתיופיה מחויבים בנורמה של איפוק, של שליטה ברגשות, וכראית החפצות רגשות וחוסר שליטה כהתנהגות בלתי מכובדת. מדגים זאת הפתגם האחיופי האומר: "השומר חכמתו בבטנו כמוהו כשומר אור בחור כד".
במעבר החרבה העובר על העדה, תוך מצוקות הקשות שאתם הם מתמודדים, נראה שגם תכונה זו של איפוק עוברת חמורות ושינויים. לפעמים שינויים אלה באים כתוצאה מלחצים מצטברים, אך כאשר "מגיעים מים עד נפש", אין למנוע התפרצות נפשית. לפעמים השפעת הסביבה גורמת לביטוי של כעס, חסכול ועלבון בדרך העלאת בעיות ופתרון - כאן נדרש לאתיופיים למידה חדשה הניצבת בסתירה לגישתם המקובלת. במצבים של לחץ נוצרים משברים נפשיים. דפוס זה של חינוך לאיפוק, "לשמור דברים בבטן" עשוי להביא לידי ביטוי בשתי צורות מנוגדות: האחת, בהתכנסות דכאונית באני, העלולה להביא לידי אובדן מגע עם הסביבה, ופגיעה עצמית על-ידי הפסקת אכילה ועד לנסיונות החאבדות. ומצד השני, לחץ מתמשך עלול

להביא לידי אובדן שליטה והתפרצות של כעס, או תסכול בהתנהגות חוקפנית.

עבור אוכלוסיה תלמידים העומדים בפני סיום למודיהם, כאשר מקום מגורים ועבודה טרם נמצאו, בפרט לבנות שאינן מחגיגות לצ.ה.ל, וכאשר אין להם תמיכה מספקת מקרב המשפחה המורחבת, הרי אז מתגלים גורמי סיכון המעודדים ביטויים של מצוקה.

אותה שקטים של מצוקה עשויה לא להגיע לידי המטפלים, עקב הנטייה לאיפוק ואי מתן ביטוי חיצוני לכאבים ולחששות. לדוגמא: נערה כבת 18 שעלחה ארצה לפני כ- 5 שנים, לאחר שאמה נפטרה בילדותה, ובבית אביה שהתחתן בשנית, אין נערה זו מוצאת את מקומה. סבתה שגידלה אותה, הלחה אנושית - וכל זה בזמן סיום לימודיה, כאשר מקום מגורים ועבודה לא נמצאים לה והיא שרויה בפחדים על עתידה המאימיים על קיומה. לאור התנהגותה המסתגרת, הזמנתי אותה לשיחה, אשר בה החגלו הבעיות החריפות העומדות בפניה. הסתבר שמצבו הכעיות הקיומיות גרמו לה לכך שהיתה כמעט משותקת מדאגה. היא צימצמה באופן דרסטי את אכילה, ללא שינוף עם חברותיה ומדריכיה. במצוקתה אף החלה לחתוך את ורידיה בסודיות. מיד היא הוכנסה על ידי לפעולה מערכת מורכבת ומקצועית של סיוע לה, שענתה על בעיות קיומה, כגון מגורים ומציאת אופציה להמשך לימודיה ושמירתה במסגרת תומכת. בד-בבד החקימו אותה שיחות על ההיבטים הנפשיים של בעיותיה וניחנה לה הצעת פתרונות ויצירת אפשרות לביטוי הולם את הלחצים הנפשיים. באחיופיה היא כודאי לעולם לא היתה מוצאת עצמה, כאשר היתה נאלצה להתמודד בצורה עצמאית עם בעיותיה אלה, ללא חמיכת המשפחה המורחבת, שכן היתה בודאי מתחנת בגיל צעיר ומקבלת על עצמה את חפקידי האשה הנהוגים בתורה המסורתית. פהגס אחיופי אומר: "לאבד אם הרי זה כמו לשבת על אבן, הכאב הולך ומתחזק עם הזמן".

כמבצע משה היתה עליה של בני משפחה שהותירו בכפרים באחיופיה הודים, אחים, דודים, סבים וסבתות. במהלך ההליכה מאחיופיה לסודן, סבלה אוכלוסיה זו מרעב, חולשה, מחלות והחקפות של שודדים. כ- 13% מכלל העולים מצאו את מותם בדרך. כמעט ואין משפחה בקרב העדה הזו שלא שיכלה יקירים במהלך מסע העליה המפרכת הזו. העולים הגיעו ארצה חשושים ומוכים מתלאות הדרך, אפילו ללא שהות ויכולת להתאבל על יקיריהם לפי מנהגי העדה. לדוגמא: נער באחח מכיתותי משך את חשומת-לבי בהבעת פניו ובחזותו שנראתה זקנה לעומת גילו הצעיר כבן 18. פניתי אל עובדת הסוציאלית המטפלת בו וזו הציגה בפני את הרקע שהבהיר את הסיבה למראהו. מסתבר שעוד באחיופיה היה הנער עד לרציחתו של אביו (כזמן המלחמה שם). האם וילדיה החליטו מיד לברוח ולעלות לארץ. במהלך השהות בסודן מתו אמו וכל אחיו ואחיותיו, ונער זה נאלץ לקבור את כל בני משפחתו בזה אחר זה במו ידיו, וכסתר, כדי לא להתגלות כיהודי על ידי הסודנים. עם בואו ארצה, השתלב בפנימיה ושם נודעו פרטי המקרה הטרגי של הנער. רק באמצעות

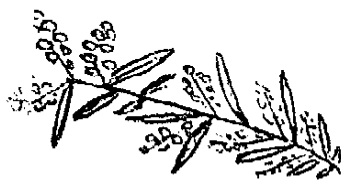
האמון שנבנה בקשריו עם העובדת הסוציאלית, במפגשים הטיפוליים, יכול היה הנער בהדרגה לספר על קורותיו ולפרוק מעט מהכאב והאימה שעברו עליו ולהשתלב בחיים הלימודיים והחברתיים של בית הספר. אבלו על אובדן כל משפחתו והעדר יכולת לתת ביטוי חיצוני לאבלו, מבחינה רגשית והן מבחינה דתית - בטכס הזכרת נשמות כנהוג בעדה. נתנו את אחרותיהם בעצבות תהומית ובשקט חיצוני מטעה.

עם כל בעיותיהם האישיות והתרבותיות של עדה זו, דרושים להם כוחות להתמודד עם אובדן שורשיהם שנעקרו מאתיופיה, ועם הדרישות הקשות של הקליטה וההשתלבות בתרבות הישראלית.

אהבתם הבלתי מסויגת לישראל ונאמנותם לעם היהודי, יכולת לעמוד בסבל, מבלי לאבד את כבודם וזהותם, עושים אותם לעדה בעלת תכונות נפלאות התורמות ומעשירות את חיי החברה הישראלית.

מי יתן ונדע ללמוד זה מזה, ולעזור בקליטת אוכלוסייה זו מחוץ כבוד ושמירה על יחודם.

- - -

רשימת ההרצאות בשנת חשנ"ג

=====

- 1.1 לאומיות ובין-לאומיות כבעיה מרכזית
בכתבי אלכסנדר מנור. . . . . ד"ר אריה בן-יוסף
- 2 חיפוש דרך להכשחת הקיום הבין אנושי
והיהודי . . . . . אלכסנדר מנור (סופר)
- 1.2 קליטת עולי אתיופיה - בעיות ופתרונות . . . . . יוסף בן-כריח
- 2 לבטים רגשיים של אתיופים בקליטתם - היבט
פסיכולוגי-חינוכי. . . . . חוה סימון
3. התחזית להשגת מושא מושלם בישראל
בסיסואציה המסובכת של ימינו. . . . . ד"ר אביב בן-דוד
4. הלקה של ניל"י בהתפתחות הציונות - השגות
וכשלונות - השפעתן הפסיכולוגית. . . . . ד"ר אליעזר טאובר
5. הצבא העברי לפי מסורת ישראל, לעומת
צבאות זרים - האספקט המוסרי-ההומני. . . . . הרב מרדכי פירון
6. אנטישמיות גרמנית ומקורותיה מבהינה
היסטורית ופסיכולוגית. . . . . אלכסנדר מנור (סופר)
7. ההתנהגות בחנאי לחץ וחירום. . . . . משה ברנדר
8. משנתו ההומנית של הרב קוק ומשמעותה
לאומה לימינו. . . . . ד"ר משה קליין
9. הזכרון כמרכיב פסיכולוגי הקובע בקיום
האומה היהודית. . . . . הרב ד"ר צבי עזריה
10. רב-שיח בעקבות הרצאתו הנ"ל של ד"ר עזריה
ד"ר אריה בן-יוסף
יעקוב אורבך
ד"ר מרים רייטר-צדק
מאיר צ'רניאק
11. משמעות הצו - "בינו שנות דוד ודוד"
(דברים ל"ב, ?) לדורות ישראל. . . . . ד"ר אריה בן-יוסף
12. שיר השירים - גישה פסיכולוגית
לטקסט תנ"כי. . . . . ד"ר גוסטב דרייפוס

Lodge of B'nai B'rith
STUDY OF OUR PEOPLE

(Institute for the Study of the Psychology
of the Jewish People in Israel and Abroad)

In the name of

Prof. **ARIEH TARTAKOVER**

Founded in Tel-Aviv, in 1977

8, Maaleh Hazofim, Ramat-Gen.

Israel - 52488

Tel. 722752

לשכת בני ברית
חקר עמנו

המכון לחקר הפסיכולוגיה של העם היהודי בזמננו
בארץ ובתפוצות

ע"ש פרופ' אריה טרטקובר

נוסדה בתל-אביב, בשנת תשל"ז - 1977

רח' מעלה הצופים 8, דמת-גן,
ישראל - 52488

טל. 722752

"חקר עמנו הוא המכון לחקר הפסיכולוגיה של העם היהודי בזמננו
בארץ ובתפוצות", ע"ש פרופ' אריה טרטקובר.

מטן זה נוסד על-ידי: פסיכולוגים, מחנכים, סוציולוגים, סופרים ואנשי-ציבור, העבודה המדעית
במכון "חקר עמנו" מתבטאת בהתעמקות, בחקירה ובמחקרים בתכונות הנפשיות המיוחדות של העם
היהודי: בצורות התנהגות חברתית-לאומית; במהותה של הזהות היהודית והסיבות לסטיות ממנה
התגברות לה; ובאספקטים הפסיכולוגיים של נקודת-ראות פסיכולוגית, חאת במטרה למצוא את הדרך
לאורח-חיים יהודי מקורי ולדרכי-מחשבה חיוביים ורצויים, אשר יעזרו לשמור על צביונו הלאומי של
העם, מבחינה רוחנית-ערכית ועל ייחודו היהודי כעם בעל עוצמה וכוח רוחני, המסוגל להתמודד עם
הבעיות הקשות בחייו.

המכון חותר להבליט את האקטואליות ואת משמעות הנושאים בחברה היהודית בימינו ולתת להם
הארה נוספת בשטח הסוציולוגי, ההיסטורי, הספרותי והפילוסופי כרקע לניתוחים פסיכולוגיים.
ברגע קשה זה של משבר רוחני-לאומי, חברי המכון רואים בפעילות זו שליחות לאומית. אכן, חותר
המכון ליצירת מרכז רוחני בארץ, במגמה לפרוש השפעתו גם על יהדות התפוצות. המכון שוקד להשיג
כתות-אדם נוספים, אשר גורל העם יקר להם ויוכלו להתעלות על כל אינטרס אישי, כדי לתרום
מכוחם וממחשבתם לתחיה הרוחנית המחודשת של העם היהודי, הנמצא עכשיו בירידה רוחנית
ובמבוכה ולשפית. כשם שנוצרה המדינה, ככה יש צורך ביצירת עם יהודי חזק בארץ ובעולם על-ידי
איחוד רוחני-לאומי.

פעילות המכון מתבטאת במתן הרצאות חינוכיים על בעיות לאומיות ובהכנות למחקר באותן
הבעיות; בליבת פסיכולוגי של הבעיות, הדעות ומחשבות, בעיקר במחשבת ישראל, אשר קירבו את
העניינים הנידונים ללב רבים: אישי חינוך, מרצים ידועי שם, אנשי מדע ומחקר. הרואים בפעולה
המכון חשיבות רבה. "אגף הנוער" ליד המכון מקבל חינוך יהודי-לאומי.
פעולתו המדעית של המכון "חקר עמנו" מתבטאת בהוצאת חומר ספרותי שוטף, היוצא ע"י "חקר
עמנו" בצורת חוברות נאות, הכוללות את הרצאות המכון והדיונים עליהן - הן מודפסות בחוברות
ומופצות בארץ ובתפוצות - המעוניינים יוכלו לקבלן בפנייה למכון.

פעילות המכון בהתנדבות.
אנו פונים למעוניינים בארץ ובתפוצות להשתתף בפעולת המכון על-ידי ביקור בהרצאות חינוכיים
על בעיות לאומיות.

לאור הסכנה לקיומה של מדינת-ישראל ולעם היהודי בתפוצות,
בגלל ההתכוללות המחברת, הגורמת לשנאה עצמית.
המכון פונה לפסיכולוגים בשטח חינוכי, קליני, חברתי
ועוד ולכל אינסלקטואלים ואנשי-ציבור לבוא לעזרת העם ע"י
הצטרפות לפעילות המכון וחמיכתו - נדאגה להנטיח את המשך קיומו
של העם היהודי. זאת היא קריאה להצלחת העם!
בשם המכון: ד"ר מרים רייטר-צדק (יו"ר)

יוג'ים

1. בתיק. קלסר גיקצט-אגופ'ה אהתי'ה קלס'ה
2. אסי אסמכס
3. מרפד תכנה
4. צוק נאמק
5. וסן אסמכה כתיבת ק"א גאולצה חקון
6. מנדטקד-ה'ס מודי תני'ה בניהוי' (ני 96) זמ קלס'ה
7. מבון י'צ בקצב' - מכל נאצ'ר 2002